

Багаденко Ірина Петрівна,кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу ДНДІ МВС України,

м. Київ, Україна

ORCID ID 0000-0002-3350-4411

**ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ НА СТАТЕВУ СВОБОДУ
ТА СТАТЕВУ НЕДОТОРКАНІСТЬ В УКРАЇНІ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Стаття присвячена дослідженню питання порушення прав дітей на статеву свободу та статеву недоторканість в Україні в умовах воєнного стану. Здійснено фрагментарний аналіз стану правопорушень у зазначеній сфері. Проведено огляд чинних та проєктних національних нормативно-правових актів щодо захисту прав дітей на статеву свободу та статеву недоторканість. Приділено увагу кримінологічній характеристиці злочину з указаної сфери. Виокремлено поточні проблеми, що перешкоджають ефективній діяльності із запобігання та протидії правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. Запропоновано окремі шляхи удосконалення діяльності у зазначеній сфері з урахуванням умов воєнного стану.

Ключові слова: права дітей; статеву свободу та статеву недоторканість; діяльність із запобігання та протидії кримінальним правопорушенням відносно дітей; нормативно-правове забезпечення; воєнний стан.

Насильницькі злочини, що вчиняються на сексуальному підґрунті, завжди здійснюють непоправну шкоду фізичному та психічному здоров'ю потерпілій дитині, а також спотворюють модель людських стосунків (протилежної статі, родинних або дружніх стосунків тощо). Особливо уразливими діти є в умовах воєнного стану, коли постійний стрес та відчуття власної незахищеності у комплексі із віковими особливостями перешкоджають об'єктивно оцінювати реальні ризики.

Питання порушення прав дітей у сфері статевої свободи та статевої недоторканості в Україні досліджувались такими вченими, як: А.І. Алексєєв, Ю.М. Антонян, Г.Б. Дерягін, А.О. Джужа, О.М. Джужа, В.В. Голіна, А.П. Закалюк, А.Г. Кальман, І.І. Лановенко, А.С. Лукаш, О.В. Синєокий та ін. Водночас умови воєнного стану є нетрадиційним фактором, що негативно впливає на суспільні відносини і потребує окремих досліджень у сфері захисту прав уразливих категорій, зокрема дітей.

Мета статті – дослідити порушення прав дітей на статеву свободу та статеву недоторканість в Україні в умовах війни, а також стан нормативно-правового забезпечення діяльності із запобігання та протидії цим явищам.

Відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора, за період 24.02.22 – 31.10.2023 обліковано 846 кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості [1]. При цьому переважну більшість (610)

© Bahadenko Iryna, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.3\(61\).15](https://doi.org/10.36486/np.2023.3(61).15)

Issue 3(61) 2023

<https://naukaipravookhrona.com/>

складають правопорушення, передбачені статтями 156 (розбещення – 432 випадки) та 155 (вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, 178 випадків) Кримінального кодексу України (далі – КК України). Порівнюючи із аналогічним періодом до війни (24.02.2020 – 31.10.2021), було обліковано 827 кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, з яких 641 становили у сукупності розбещення (423 випадки) та вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (218 випадків). Зважаючи на викладене, можемо констатувати відсутність тенденції до зниження зазначених кримінальних правопорушень, що вчиняються відносно дітей.

Водночас на законодавчому рівні було вжито низку заходів у сфері захисту прав дітей на статеvu свободу та статеvu недоторканість. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 № 357 було утворено Міжвідомчу координаційну раду з питань правосуддя щодо неповнолітніх для системного обговорення та вирішення проблемних питань розвитку правосуддя щодо неповнолітніх, прийняття узгоджених рішень, що відповідають інтересам дитини. Зокрема, в процесі діяльності зазначеного тимчасового консультативно-дорадчого органу здійснювалось впровадження моделі “Барнахус” в Україні, спрямованої на захист та соціально-психологічну підтримку у процесі правосуддя дітей, які постраждали або стали свідками насильства, створення відповідних центрів тощо.

Також було прийнято Закон України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” (2017), Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)” (2018), Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження Єдиного реєстру осіб, засуджених за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи, та посилення відповідальності за злочини, вчинені проти статевої свободи та статевої недоторканості малолітньої особи” (2019). Зазначена електронна база даних призначена для збору, зберігання, захисту, обліку, пошуку, узагальнення даних про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення цієї категорії. До неї увійшли також і ті, чия судимість за злочини знята або погашена. Доступ до реєстру, окрім правоохоронців, отримують директори шкіл та садків, керівники державних адміністрацій та голови органів місцевого самоврядування. На цей момент до реєстру внесено понад 600 злочинців. У прокуратурі вважають, що це стане запобіганням рецидивної злочинності у зазначеній сфері [2].

У 2020 році Президент України підписав Указ № 398/2020 “Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства”. У 2021 році Кабінетом Міністрів України подано проєкт Закону України “Про юстицію, дружню до дитини”, яким передбачено забезпечення запобігання правопорушенням у дитячому середовищі, належного поведіння з дітьми у контактi з законом та їх соціальної реабілітації, запобігання вторинній віктимізації дітей, які є потерпілими або свідками. Постановою Кабінету Міністрів від 24.02.2021 № 145 було затверджено Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою

статі на період до 2025 року. Зазначеним документом було визнано недостатньо ефективним механізм запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, а також забезпечення захисту прав осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, та передбачено певні шляхи розв'язання зазначеної проблеми. Серед яких формування в суспільстві нетерпимого ставлення до насильства та посилення готовності протидіяти його проявам, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед дітей, усвідомлення насильства як порушення прав людини тощо.

Ратифікація Ланцаротської конвенції знайшла своє відображення у Законі України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства” (2021). Зокрема, впроваджено посилення кримінальної відповідальності за вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК України), криміналізовано такі діяння, як домагання дитини для сексуальних цілей (ст. 156-1 КК України), одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження (ст. 301-1 КК України), проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи (301-2 КК України).

Також було ратифіковано Стамбульську конвенцію (Закон України “Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами” (2022)), метою якої є захист жінок від усіх форм насильства, недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства, яке вчинено також стосовно чоловіків та дітей (хлопців та дівчат).

Однак, незважаючи на удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності із протидії проявам насильства, зниження загального рівня злочинності за період війни, яка триває, а також з урахуванням того, що вчинення будь-якого злочину в умовах воєнного стану є обтяжуючою покарання обставиною (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України), випадки вчинення насильства на сексуальному підґрунті відносно дітей продовжують мати місце та не є схильними до зниження. Це викликає необхідність комплексного дослідження зазначеної проблеми, а також пошуку шляхів її вирішення.

Для відповіді на питання, хто вчиняє кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості та відносно якої категорії дітей, звернімося до результатів кримінологічних досліджень зазначеного виду злочинності. Так, переважну більшість гвалтівників та сексуальних кривдників дітей становлять особи, які перебувають у близькому, в тому числі родинному, оточенні потерпілих. До таких осіб, для прикладу, можна віднести батька/вітчима потерпілої дитини, брата, дядька, діда або друзів сім'ї. Стать чоловіча, вік переважно працездатний (від понад двадцять років та в межах шестидесяти). Має місце наявність попередньої судимості за вчинення насильницьких та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Крім рецидиву також характерними є повторність та вчинення продовжуваного кримінального правопорушення, в тому числі відносно однієї потерпілої особи. У якості

прикладу можна навести результат розгляду однієї справи на Хмельниччині. Так, "...в ході слідства правоохоронці встановили, що 40-річний раніше судимий, у тому числі за зґвалтування, житель одного із міст району вчиняв насильство за місцем проживання. ...Зокрема, дочку зловмисник ґвалтував протягом 5 років. А сина замикав взимку в холодному підвалі та обпікав жаром із печі. Також змушував дітей вживати наркотики. ...Суд визнав підсудного винним за 6-ма статтями КК України: ч.ч. 3, 4 ст. 152 (Зґвалтування), ч. 2 ст. 156 (Розбещення неповнолітніх), ч. 1 ст. 125 (Умисне легке тілесне ушкодження), ч. 2 ст. 146 (Незаконне позбавлення волі або викрадення людини), ч. 1 ст. 309 (Зберігання наркотиків), ч. 1 ст. 315 (Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів) та присудив йому максимальну міру покарання – 15 років ув'язнення" [3].

Вік жертв переважно становить до 14 років, що є малолітнім за визначенням. Стать жертв кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості є у більшості випадків жіночою. І відповідно до тотожної характеристики особи правопорушника, жертва частіше належить до близького та/або родинного кола гвалтівника чи сексуального кривдника. Як наприклад, донька/падчерка, сестра, племінниця, онука або дитина друзів чи сусідів.

Враховуючи викладене, проблемними можемо вважати питання ефективності діяльності окремих суб'єктів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням (зокрема, у сфері статевої свободи та статевої недоторканості) відносно дітей (як наприклад, пенітенціарних установ, судових органів, органів Національної поліції тощо), питання виконання чинного законодавства у зазначеній галузі з урахуванням міжнародних стандартів, а також питання належної взаємодії й співпраці зазначених суб'єктів під час здійснення діяльності в указаній сфері.

Таким чином, на підставі викладеного доцільно запропонувати у якості шляхів вирішення окресленої проблеми такі заходи:

удосконалення діяльності суб'єктів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей;

забезпечення виконання процесуальних дій (під час кримінального провадження) за участю потерпілої особи відповідно до вимог міжнародних стандартів (з урахуванням вікових особливостей);

створення дієвого механізму взаємодії суб'єктів запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей з урахуванням умов воєнного стану;

забезпечення розвитку системи захисту та соціально-психологічної підтримки дітей, які стали жертвами чи свідками насильства у сфері статевої свободи та статевої недоторканості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.09.2023).

© Bahadenko Iryna, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.3\(61\).15](https://doi.org/10.36486/np.2023.3(61).15)

Issue 3(61) 2023

<https://naukaipravookhorona.com/>

2. В Україні сформували реєстр засуджених за злочини стосовно дітей на сексуальному ґрунті. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/30/novyna/suspilstvo/ukrayini-sformuvaly-reyestr-zasudzhenykh-zlochyny-stosovno-ditej-seksualnomu-grunti> (дата звернення: 30.09.2023).

3. На Хмельниччині до 15 років ув'язнення засуджено 40-річного чоловіка, який тривалий час гвалтував доньку та знущався над сином. URL : <https://www.npu.gov.ua/news/novini-z-regioniv-ta-in-sajtiv/na-xmelnichchini-do-15-rokiv-uv-yaznennya-zasudzheno-40-richnogo-cholovika-yakij-trivalij-chas-valtuvav-donku-ta-znushhavsya-nad-sinom/> (дата звернення : 07.10.2023).

REFERENCES

1. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia. "On registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation". URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareiestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultaty-yih-dosudovogo-rozsliduvannia-2>. (Date of Application: 10.09.2023) [in Ukrainian].

2. V Ukraini sformuvaly reiestr zasudzhenykh za zlochyny stosovno ditei na seksualnomu grunti. "Ukraine formed a register of those convicted of crimes against children on a sexual basis". URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/09/30/novyna/suspilstvo/ukrayini-sformuvaly-reyestr-zasudzhenykh-zlochyny-stosovno-ditej-seksualnomu-grunti>. (Date of Application: 30.09.2023) [in Ukrainian].

3. Na Khmelnychchyni do 15 rokiv uviaznennia zasudzheno 40-richnogo cholovika, yakij tryvalyi chas gvaltuvav donku n znushchavsia n synom. "A 40-year-old man who raped his daughter and abused his son for a long time was sentenced to 15 years in Khmelnytskyi region". URL: <https://www.npu.gov.ua/news/novini-z-regioniv-ta-in-sajtiv/na-xmelnichchini-do-15-rokiv-uv-yaznennya-zasudzheno-40-richnogo-cholovika-yakij-trivalij-chas-valtuvav-donku-ta-znushhavsya-nad-sinom/>. (Date of Application: 07.10.2023) [in Ukrainian].

UDC 343.541-053.2

Bahadenko Iryna,

Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher,
Head of the 2nd Research Department,
State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0002-3350-4411

VIOLATION OF CHILDREN'S RIGHTS TO SEXUAL FREEDOM AND INVINCIBILITY IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

The article is devoted to the study of the violation of children's rights to sexual freedom and sexual integrity in Ukraine under the martial law. The conducted fragmentary analysis of the situation with offenses in the specified area testified that there was a downward tendency in these offenses during the period of ongoing martial law compared to the same period before it began. A review of current and draft national normative legal acts in the field of protection of children's rights to sexual freedom and sexual integrity was carried out, among which are worthy of attention Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 24.05.2017 No. 357 "On the formation of the Interdepartmental Coordination Council on Juvenile Justice Issues", Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on the

© Bahadenko Iryna, 2023

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2023.3\(61\).15](https://doi.org/10.36486/np.2023.3(61).15)

Issue 3(61) 2023

<https://naukaipravookhrona.com/>

Implementation of the Unified Register of Persons Convicted of Crimes against Sexual Freedom and Sexual Inviolability of Minors” person, and strengthening responsibility for crimes committed against the sexual freedom and sexual integrity of minors” (2019), The Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Implementation of the Council of Europe Convention on the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Violence” (2021), the Law of Ukraine “On the Ratification of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence phenomena” (2022). A criminological description of the crime from the specified area is given. Problematic issues in the field of prevention and countermeasures against crimes against the sexual freedom and sexual integrity of children are highlighted and appropriate ways of solving them are suggested.

Taking into account the above, the author identifies problematic issues in the field of preventing and combating offenses against sexual freedom and sexual inviolability of children, namely: the effectiveness of the activities of certain actors in preventing and combating criminal offenses (in particular, in the field of sexual freedom and sexual inviolability) against children (such as penitentiary institutions, judicial authorities, the National Police, etc.), implementation of the current legislation in this area with due regard to international standards, as well as the issue of proper interaction and cooperation of these entities in carrying out activities in this area. The author also suggests appropriate possible solutions.

Keywords: children’s rights, sexual freedom and sexual integrity, activities to prevent and combat criminal offenses against children, regulatory and legal support, martial law.

Отримано 17.10.2023